

KÖPLENÇ ÇALŞYLÝAN KESELLER

II BAP

KESELIŇ SEBÄPLERI NÄMEDE?

Dürli ýerlerdäki dürli adamlar keseliň sebäbini özleriçe düşündirýärler.

Çaganyň içi geçýär. Näme üçin?

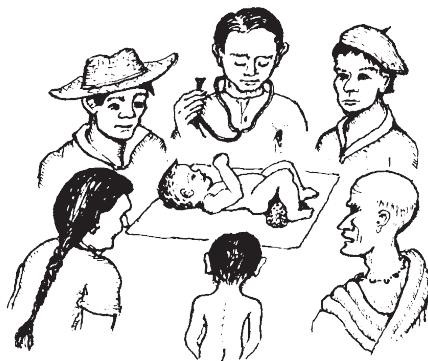
Kiçi obada ýaşayan adamlar içi geçýän çaganyň ene-atasynyň özleriniň nädogry hereketleri bilen Hudaýyň ýa-da arwah-jynlaryň gaharyny getiripdir diýip düşündirerler.

Lukman çaga infeksiya ýokupdyr diýip düşündirer.

Tebip oba ilatynyň suw bilen üpjün edýän oňat ulgamy ýok we ilat hajathanalardan peýdalanmaýarlar diýip düşündirer.

Jemgyýetçilik işgäri ýygy-ýygydan ýüze çykýan çaga içgeçmelerine sebäp bolýan ýagdaýlar ýeriň we baýlygyň adalatsyz paýlanylmagy bilen baglanyşykly diýip düşündirer.

Mugallym ilatyň bilim derejesi pes diýip düşündirer.

Adamlar keseliň sebäplerini öz tejribelerine we nukdaýnazarlaryna laýyklykda düşündirýärler. Eýsem, sebäpler babatda kim mamla? Belki, hemmeler belli bir derejede mamla. Sebäbi...

Kesel — bu köp sebäpleriň netijesi.

Ýokarda agzalan sebäpleriň hemmesi çaganyň içiniň geçmegine belli bir derejede sebäp biri bolup biler.

Näme üçin meniň çagam?

Keseliň oňünü almak we ony üstünlikli bejermek üçin öz ýaşayan ýeriňize mahsus bolan keseller we olaryň sebäpleri barada mümkin boldugyndan köpräk biljek boluň.

Şu kitapda dürli kesellere häzirki zaman lukmançylygynyň nukdaýnazaryndan garap geçilýär.

Şu kitaby has degerli ulanmak we hödürülenýän dermanlary howpsuz peýdalanmak üçin, siz lukmançylyk ylmyňa laýyklykda kesellere we olaryň sebäplerine biraz düşünmeli bolarsyňyz. Şu baby okasaňyz, ol Size kömek edip biler.

DÜRLI KESELLER WE OLARYŇ SEBÄPLERI

Dürli keselleriň öňüni almak ýa olary bejermek meselesi barada maslahat edilende, olary iki topara bölmek kömek edýär: ýokanç we ýokanç däl keseller.

Ýokanç keseller – bu bir adamdan başga adama geçýän keseller. Sagdyn adamlar şular ýaly kesellerden goranmalydyr.

Ýokanç däl keseller – bu bir adamdan başga adama geçmeýän keseller. Olaryň başga sebäpleri bar. Şonuň üçin-de haýsy kesel ýokançly, haýsysy bolsa ýokançly dældigini bilmek möhümdir.

ÝOKANÇ DÄL KESELLER

Ýokanç däl keseller dürli sebäplere görä ýüze çykyp bilýär. Ýöne bu keseller adamyň bedenine aralaşýan mikroblar, bakteriýalar ýa başga janly organizmler zerarly ýüze çykmaýar. Olar bir adamdan başga adama geçmeýär. Antibiotikler ýa mikroblara garşy (sah. 55) bolan dermanlar ýokanç däl keselleri bejermekde hiç hili peýda bermeýär.

Ýatda saklaň: antibiotikleri ýokanç däl kesellerde ulanmak bolmaýar.

ÝOKANÇ DÄL KESELLERİŇ MYSALLARY

Organizmi ysgyndan düşürýän we weýran edýän keseller: guragyry ýüregagyry garaguş keseliniň tutgaýlary ysmaz keseli çakyza katarakta rak keseli	Organizme zyýan ýetirip, onuň kadaly işlemezligine sebäp bolýan keseller: allergiýa demgysma zäherlenme ýylanyň çakmagy çilim çekmek zerarly bolýan üsgülewüklər aşgazan ýarasy arakhorluk	Organizme gerekli zatlaryň çäklendirilen ýagdaýynda ýüze çykýan keseller: kem iýmitlenme gan azlyk pellagra gijekörlük ýa-da kseroftalmiýa zob we kemaklylyk bagryň sirroz keseli (bölekleýin)
Dogabitdi keseller: towşan dodak çaşy gözlülük ýa gözi güllülük başga üýtgemeler garaguş keseli (käbir görnüşleri) çagalaryň akyl taýdan yza galaklygy hal, nar	Psihika bilen baglanyşykly keseller: esassyz gorky (paranoýa) aladalar doga-jadylyga ynanmak sebäpsiz yere bolýan gorky	

ÝOKANÇ KESELLER

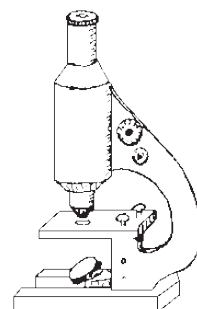
Ýokanç keseller adama zyýan getirýän bakteriýalar we beýleki janly organizmler zerarly ýüze çykýar. Olar dürli ýollar arkaly ýaýraýar. Aşakda ýokanç keselleriň ýüze çykmagyna sebäp bolýan organizmleriň iň esasy görnüşleriniň we keselleriň mysallary berilýär.

ÝOKANÇ KESELLERİŇ MYSALLARY

Kesele sebäp bolýan organizmler	Keseliň ady	Ýokuşy we organizme geçişi	Esasy dermanlar
bakteriýalar (mikroblar we basillalar)	inçekesel	howa arkaly (üsgülewük arkaly)	dürlü bakterial infeksiyalara garşy bolan dürlü antibiotikler
	bürmek keseli	hapa ýaralar	
	içgeçme	hapa eller, suw, siňekler	
	öýken sowuklamasy (käbir görnüşleri)	howa arkaly (üsgelewük)	
	gonoreýa (sözenek) hlamidiýa merezýel	jyns gatnaşyklary arkaly	
	gulagagyry	sowuklamadan	
	infisirlenen ýaralar	hapa zatlar bilen galtaşma	
	iriňli ýaralar	göni galtaşmalar	
wirus (bakteriýalardan kiçiräk mikroblar)	sowuklamalar, dümewler, gyzamyk, hapgyrtma, garamyk, çaga ysytması, wirusly içgeçmeler	keselliden howa, üsgülewük, siňekler we ş.m. arkaly	aspirin we agyryny aýyrýan beýleki dermanlar (wiruslara garşy göreşýän dermanlar yok. Antibiotikler kömek etmeyär.) Waksina sançmalary käbir wiruslaryň önüni alýar.
	guduzlama	haýwanlaryň dişlemegi	
	siňňiller	galtaşmalar	
kömelekler	mikrosporalar aýaklaryň kömelek keseli gijilewük	galtaşma ýa egin-eşik arkaly	kükürt melhemi, mikozolon, klotrimazol, nizoral, benzoýly we salisil melhemleri
içki parazitler (adamyň içindäki zyýanly jandarlar)	içegelerde: gurçuklar, amyobalar (dizenteriya) ganda: gyzzyrma keseli	nejasatlar agza düşende, hapysaçylyk bolanda dişlemeler (çakmalar)	dürlü aýratyn dermanlar: delagil, metronidazol, mebendazol, gelmintoks hlorohin, hingam ýa-da gyzzyrma keseline garşy bolan başga dermanlar
daşky parazitler (adamyň teninde ýaşayan zyýanly jandarlar)	bitler büreler tagtabitiler gijilewük	keselli adam bilen gatnaşykda bolmak ýa onuň egin-eşigini geýmek	insektisidler, lindan

Bakteriýalar ýokanç kesellere sebäp bolýan beýleki köp organizmler ýaly, göz bilen görerden juda kiçi, olary diňe mikroskop (maýdaja zatlary ulaldyp görkezýän enjam) arkaly görüp bolýar. Wiruslar bolsa bakteriýalardan hem kiçi bolýar.

Antibiotikler (penisillin, tetrasiklin we başgalar) — bu bakteriýalaryň sebäp bolýan belli bir kesellerini bejerýän dermanlar. Antibiotikler wirusyň sebäp bolan kesellerini: sowuklama, dümew, hapgyrtma, garamyk we başgalary bejermekde hiç hili täsir etmeyär. Wirus infeksiýalaryny antibiotikler bilen bejermän. Olar kömek etmän, tersine, zyýan ýetirer. (ser. Antibiotikler, sah. 57).

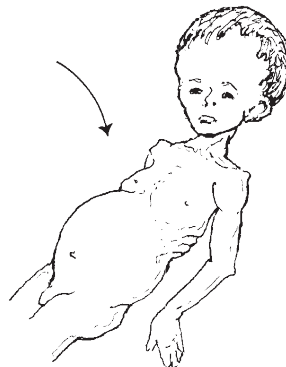

MEŇZEŞ ALAMATLY KESELLER

Käwaqt dürli sebäplere görä ýüze çyky, dürli ýollar arkaly bejerilýän keseller daşky alamatlary boýunça örän meňzeş görünýär. Mysal üçin:

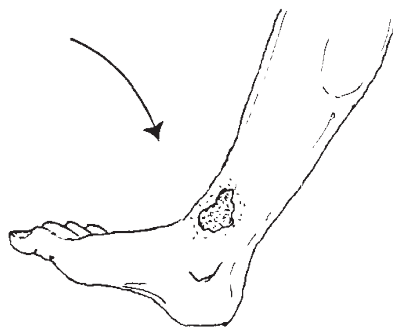
1. Kem-kemden horlanyp igleýän, garny dyngysyz çişýän çagada şu aşakdaky kesellerden biri (ýa birnäçesi) bolup biler:

- kem iýmitlenme (sah. 112);
- köp mukdarda gurçuklar (adatça kem iýmitlenme bilen) (sah. 140);
- inçekesiliň ötüşen görnüşi (sah. 179);
- peşew ýollarynyň dowamly, ötüşen infeksiýasy (sah. 234);
- bagryň ýa dalagyň käbir gaýra üzülmeleri;
- leýkemiýa (akganlylyk keseli, rak).

2. Gartaşan adamyň topugynda kem-kemden ulalýan açyk ýara bolanda, bu aşakdakylaryň biri bolmagy mümkin:

- damarlaryň warikozy ýa başga keseller sebäpli gan aýlanyşygynyň erbetleşmegi (sah. 213);
- süýjikesel (sah. 127);
- süňk infeksiýasy (osteomyelit)
- heýwere keseli (sah. 131);
- deriň inçekeseli (sah. 212);
- merezýeliň ötüşen ýagdaýlary (sah. 237).

Şu keselleriň hersiniň bejerilişi dürli-dürlüdür. Şoňa görä-de, bu keselleri dogry bejermek üçin olara aýratyn garap geçmek örän wajypdyr.

keselleriň köpüsi ilki başda meňzeş görünýärler.

Emma siz dogry soraglar berip, gerekli zatlary bilseňiz, adamyň haýsy kesele uçrandygyny kesgitlemäge kömek etjek maglumatlary alyp bilersiňiz.

Şu kitap köp keselleriň adaty bolşuny we alamatlaryny beýan edýär. Ýöne seresap boluň! Beýan edilen alamatlaryň hemişe peýda bolmazlygy hem mümkin. Agyr ýagdaýlarda lukmanyň ýa hünärmen işgäriň kömegi zerurdyr. Käwaqt ýörite barlaglary geçirmek hökmandyr.

Öz bilimiňiziň çäklerinde işläň! Su kitaby ulanyp hem ýalňyşyp bolýandygy ýadyňyzda bolsun. Başarmaýan zatlaryňyzy etmäň. Eger siz keseli anyklap, ony nädip bejermelidigini bilmeseňiz ýa-da onuň agyr bolan ýagdaýynda lukmançylyk kömegini alyň.

KÖPLENÇ BULAŞDYRYLÝAN ÝA-DA MEŇZEŞ ATLANDYRYLÝAN KESELLER

Keselleriň köpüsiniň adaty atlary adamlar tarapyndan mikroblar we bakteriýalar, şeýle-de olara garşy bolan dermanlar ýüze çykmanka ulanylyp başlapdy. Meňzeş alamatlary bolan keselleri, mysal üçin “gaty gyzdymany” we “böwürdäki agyryny” köplenç meňzeş atlandyrypdyrlar. Dünýäniň dürli künjeklerinde şu adaty atlandyrmalary heniz hem ulanýarlar. Şäher lukmanlary bu atlary bilmeýärler ýa ulanmaýarlar. Şonuň üçin-de, adamlar käwagt özlerini “lukmanyň bejerip bilmeýän keseline uçran” diýip hasaplaýarlar. Şonda olar öz kesellerini otlar ýa öý serişdeleri bilen bejerýärler.

Hakykatda bolsa şular ýaly “halk içinde ýaýran keseller” lukmançylyk ylmyňa örän bellidir. Ýöne olar başgaça atlandyrylýar.

Keselleriň köpüsünde öý serişdeleri oňat kömek edýär. Emma käbir keselleri häzirki döwrüň dermanlary bilen bejerilmegi has oňatdyr. Bu aýratyn-da öýken sowuklamasy, garyn garahassalygy, öýken inçekeseli ýa çaga dogandan soň ýüze çykýan infeksiýalar ýaly howply keseller degişlidir.

Haýsy kesellerde häzirki döwrüň dermanlarynyň dogrudan-da gerekdigini we haýsy dermanlary ulanmalydygyny bilmek üçin, syrkaawyň keselini anyklamaly. Munuň üçin tejribeli lukmanlaryň we şu kitabyň keseli nähili atlandyryandygyny bilmeli.

Eger siz kitaby gözden geçireniňizde, keseli tapyp bilmeýäňiz, ony şu kesele meňzeş keseller barada aýdylýan bapdan gözläň. MAZMUN SANAWYNY WE AT GÖRKEZIJINI ulanyň.

Eger siz haýsy keseldigi barada şübhelenýän bolsaňyz, aýratyn-da, bu howply kesel diýip pikir edýän bolsaňyz, lukmançylyk kömegini aljak boluň.

Şu babyň ahyrynda adamlaryň dürli keselleri atlandyrmak üçin ulanýan umumy ýa adaty atlaryň mysallary berilýär. Lukmançylyk ylmynda bir-birinden tapawutlanýan keseller köplenç meňzeş atlandyrylýar.

Bu mysallary şu kitabyň ulanylýan ýerleriniň her biri üçin şol ýere laýyklykda getirip bolmaýar. Şonuň üçin-de, Günbatar Meksikada duş gelen ýagdaýlar mysal hökmünde getirilýär. Bu atlar siziň ulanýan atlaryňyzdan tapawutlanar. Ýöne dünýäniň dürli künjeklerinde ýaşayan adamlar öz keselleri barada hut şeýle pikir edýärler. Şonuň üçin-de, şu mysallar öz ýaşayan ýeriňizde adamlaryň keseli nähili atlandyryandygyny ýada salmakda kömek eder.

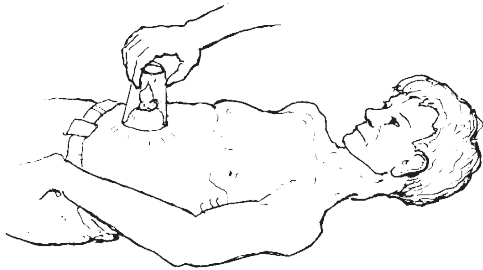
Aşakdaky “halk içinde ýaýran keseller” adamlaryň nähili atlandyryandygy ýadyňyza düşýärmí? mümkin bolan ýagdaýynda ispan adynyň gapdalyndan türkmenleriň ulanýan atlaryny ýazyň.

Siziň ýaşayan ýeriňizdäki ady: _____

ÝERLI KESELLERİŇ ATLARYNYŇ MYSALLARY

Ispan ady: **EMPACHO (IÇEGELERİŇ DYKYLMAGY)**

Siziň ýaşayan ýeriňizdäki ady: _____

Empacho (gapjama) atly lukmançylyk adalgasy içegeleriň dykylandygyny (sah.34) aňladýar. Ýöne Meksikanyň obalarynda garyndaky ýiti agyrylara ýa içgeçmä sebäp bolýan islendik keseliň empacho diýip atlandyrylmagy mümkin. Adamlar gyl topbajygy ýa-da şoňa meňzeş zat içgäniň belli bir ýerine dykylypdyr diýip hasaplaýarlar. Olar bu ýagdaýa arwah-jynlary günäkärläp, adamy doga-jadynyň we bankalaryň (surata seret) kömegi bilen bejerýärler. Käwagt tebipler gyl ýa tikenek topbajygyny garyndan sorup aýran kişi bolýarýlar.

Empacho diýip atlandyrylyp, aşgazanda agyrynyň ýa rahatsyzlygynyň ýüze çykmagyna sebäp bolýan dürli keseller şu aşakdakylardyr:

- içgeçme ýa burguly ganly içgeçme (sah. 153);
- gurçuklar (sah. 140);
- kem iýmitlenmeden garnyň çişmegi (sah. 112);
- iciň bozulmagy ýa aşgazan ýarasy (sah. 128);
- seýrek ýagdaýlarda içgeleriň dykylmagy ýa köriçege (sah. 94).

Şu keselleri doga-jady ýa bankalar arkaly bejerip bolmaýar. Munuň üçin empacho sebäp bolan keseli anyklap, şony bejeriň.

Ispan ady: **DOLOR DE IJAR (BÖWÜRDÄKI AGYRY)**

Siziň ýaşayan ýeriňizdäki ady: _____

Aýal garnynyň haýsydyr bir ýerindäki islendik agyryny şeýle atlandyýarlar. Agyry köplenç arkanyň orta ýa aşaky böleginde duýulýar. Şular ýaly agyrylara şu aşakdakylaryň sebäp bolmagy mümkin:

- peşew ýollarynyň infeksiyasy (böwrek, peşew haltasy ýa olary birikdirýän turbajyklar sah. 234);
- içgeleriň burulmagy ýa ýellenmesi zerarly bolýan agyrylar (ser. Içgeçme, sah.153);
- aýbaşy döwründäki agyrylar (sah. 245);
- köriçege (sah. 94);
- infeksiýa, kista ýa ýatgydaky, ýa ýumurtgalardaky çiş (sah.243), ýa-da ýatgydan daşky göwrelilik (sah. 280).

Ispan ady: **LA CONGESTION (DURGUNLYLYK)**

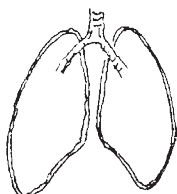
Siziň ýaşayan ýeriňizdäki ady: _____

Güýçli ysgynsyzlyga sebäp bolup, duýdansyzlykda ýüze çykýan ruhy rahatsyzlygy ýa keseli Meksikanyň obalarynda la congestion diýip atlandyrlar. Adamlar:

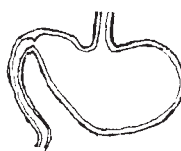
kelläniň,

öýkeniň,

aşgazanyň

ýa tutuş bedeniň

la congestiony barada aýdýrlar.

Adamlar berhizi (sah. 123) bozanlarynda, ýagny çaga bolandan soň gadagan zatlary iýenlerinde, derman içenlerinde ýa-da sowuklap üsgürenlerinde la congestiondan ejir çekýär diýip aýdýrlar. Gadagan hasaplanýan azyk zyýan ýetirmän, tersine, organizmiň oňa mätäç bolan ýagdaýynda hem adamlar oňa hatda ellerinem degrenoklar. Sebäbi olar la congestiona uçramakdan gorkýrlar.

La congestion diýlip atlandyrylýan dürli keseller:

- Zaýalanan azyklardan zäherlenmäniň netijesinde duýdansyz gaýtarmalar, içgeçmeler, iç burgulary we ysgynsyzlyk (sah. 135) ýüze çykýar.
- Allergýadan ejir çekýän adamlarda käbir azyklary (şokolad, ýer tudanasy, mandarin) iýenlerinden soň, käbir dermanlary ýa penisilliniň sanjymalaryny edenlerinden soň, ýiti allergik täsiri ýüze çykýar. Bu gaýtarma, içgeçmä, sowuk deriň basmagyna, dem alşyň kynlaşmagyna, gijilewükli örgüniň we güýçli ysgynsyzlygyň ýüze çykmagyna sebäp bolýar (sah. 166).
- Aşgazanyň ýa içegeleriň işleýşiniň duýdansyz bozulmagy: ser. içgeçme (sah. 153), gaýtarma (sah. 161) we “içiň ýiti agyrylary” (sah. 93).
- Dem alşyň duýdansyz ýa düýpli kynlaşmagy demgysma (sah. 167), öýken sowuklamasy (sah. 171) zerarly ýa-da düwnende (sah. 79) ýüze çykýar;
- Tutgaýlaryň ýa ysmazlygyň ýüze çykmagyna sebäp bolýan keseller: seret: tutgaý (sah. 178), bürmek keseli (sah. 182), meningit (sah. 185), poliomiýelit (sah. 314) we ysmaz keseli (sah. 327).
- Ýürek tutmalary: köplenç gartaşan adamlarda bolýar (sah. 325).

Ispan ady: **LATIDO (DAMAR URMASY)**

Siziň ýaşayan ýeriňizdäki ady: _____

Latido — bu ady Latyn Amerikasýnda döş asty ýerindäki damar urmasyny ýa damar çekmesini aňlatmak üçin ulanylýarlar. Bu dogrudan-da ýürekden gaýdýan aortanyň, ýagny uly gan damarynyň urmasydyr. Şu gan urmasyny örän hor ýa aç adamda görüp, duýup bolýar. Latido — köplenç kem iýmitlenmäniň (sah. 112) ýa-da açlygyň alamatydyr! Ýeke-täk bejergi — oňat iýmitlenmek (sah. 110).

Ispan ady: **SUSTO (KAKYNLYK, GORKY)**

Siziň ýaşayan ýeriňizdäki ady: _____

Meksikanyň obalarynda ýaşayanlaryň pikirçe, *susto* adam duýdansyz gorkanda ýa oňa doga-jady edilende ýüze çykýar. Oňa uçran adam örän gaharjaň we gorkak bolýar. Ol sandyrap, özüni birtüslü geň alyp barýar, uklap bilmeyär, horlanýar, hatda ölmegi-de mümkin.

Susto lukmançylyk nukdaýnazaryndan şeýle düşündirilip bilner:

1. Köp adamlarda *susto* — bu gorky ýa-da dowul ýagdaýy. Bu ýagdaý adamyň haýsydyr bir zada bolan ynamy bilen baglanyşyklydyr (sah.4). Mysal üçin, eger aýal özüne doga-jady edilendir öýtse, işdäsi kesilýär, ol ynjalysylanýar, oňat uklap bilmeyär. Ol ysgyndan düşüp başlaýar, horlanýar. Ol şu ýagdaýyny doga-jadynyň netijesinde ýüze çykandygyna ynanýar we has-da gaharjaň, gorkak bolýar. Onuň *susto* ýagdaýy gitdigi saýy güýçlenýär.
2. Bábeklerde we ýaş çagalarda *susto* başgaça bolýar. Çaga uklap ýatyrka, erbet gygyrýar, gorkup oýanýar. Kesellän döwründe güýçli gyzdyrýar we samraýar. Ysgynsyz çaga köplenç ynjalysyz hereket edýär (sah.112). Kāwagt bürmek keseliň (sah.182) ýa meningitiň (sah.185) ilkinji alamatlaryny hem *susto* diýip hasaplanýar.

Bejerilişi:

Susto haýsydyr belli bir keseliň netijesinde ýüze çykan ýagdaýynda, şol keseli bejeriň. Adama onuň sebäplerine düşünmäge kömek ediň. Gerek ýagdaýynda lukmançylyk kömegine ýüz tutuň.

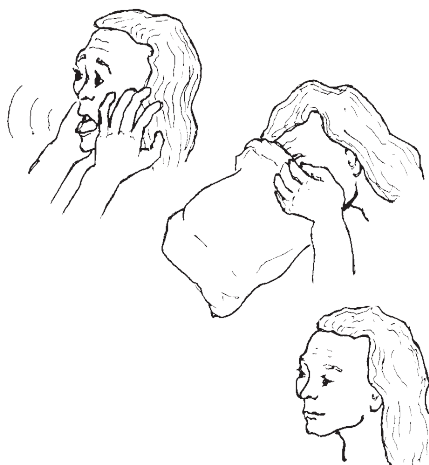
Susto gorky zerarly ýüze çykan ýagdaýynda, adamy köşeşdiriň we oňa öz gorkusy zerarly horluk çekýändigini düşündiriň. Öý serişdeleri arkaly geçirilen şypa kāwagt kömek edýär.

Gorkan adam çalt-çaltdan agyr dem alýan bolsa, onuň organizmi juda köp howany kabul edýär. Bu bolsa onuň ýagdaýynyň agyrlaşmagyna sebäp bolup bilýär.

GÜÝÇLI GORKY ÝA-DA ÇALTLAŞAN DEM ALYŞLY TUTGAYLYK

Alamatlary:

- adam örän görkan;
- dem alşy çalt we uly;
- ýüregi çalt-çaltdan urýar;
- doňup galan ýaly bolýar ýa-da ýüzi, eli, aýagy wagtal-wagtal sançýar;
- damarlary çekýär.

Bejerilişi:

- adamy mümkin boldugyndan köşeşdiriň;
- onuň ýüzüne kagyz paketi tutuň-da, şonuň içine haýalýkdan dem aldyryň. Goý, ol paketdäki howadan 2-3 minut dem alsyn. Adatça bu köşeşdirýär.
- ýüze çykan kynçylygyň howply dældigini we ýagdaýynyň tiz wagtda gowulanjakdygyny oňa düşündiriň.

ATLARDAKY BULAM-BUJARLYK ZERARLY ÝÜZE ÇYKÝAN DÜŞÜNIŞMEZLIKLER

Şu sahypada düşünişmezligiň, ýagny “rak” (çiş) we heywere keselleriniň lukmanlar we oba ilaty üçin dürli-dürli keselleri aňladyşynyň iki mysaly getirilýär. Lukmançylyk işgäri bilen gürrüň edeniňizde we şu kitaby ulananyňyzda,

Düşünişmezliklerden gaça duruň — adamlaryň kesele dakan atlaryna däl-de, onuň keseliniň taryhyna we alamatlaryna üns beriň.

Ispan ady: **CANCER (RAK)**

Siziň ýaşayan ýeriňizdäki ady: _____

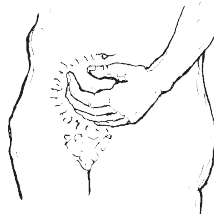
Meksikanyň oba ilaty deri infeksiýasynyň islendik agyr görnüşini, aýratynda güýçli infisirlenen ýaralary (sah. 88) ýa gangrenany (sah. 213) rak diýip atlandyýarlar.

Häzirki döwürň lukmançylygynda rak — bu infeksiýa däl-de, bedeniň islendik ýerinde ýüze çykyp bilýän täze döremeler ýa-da çiş. Onuň köplenç duş gelýän görnüşleri:

deri ragy (sah. 211)

göwüs çişi (sah. 279)

ýatgy ýa ýumurtgalaryň
çişi (sah. 280)

Bedeniň islendik ýerinde dykyz, agyryly we haýal ulalýan çiş rak bolup bilýär. Rak howply bolmak bilen, hirurgiýa kömegini talap edýändir.

Rak keseliniň ilkinji alamatlary peýda boldugy, lukmançylyk kömegine ýüz tutuň.

Ispan ady: **LEPRA (HEÝWERE KESELI)**

Siziň ýaşayan ýeriňizdäki ady: _____

Meksikanyň oba ilaty ulalýan açyk ýaranyň islendigini heywere keseli diýip atlandyýar. Bu düşünişmezlige eltýär, sebäbi lukmançylyk işgärleri bu ady diňe hakyky heywere keseli (Hansenini keseli, sah. 191) üçin ulanýarlar. Adatça heywere diýip atlandyrylýan ýaralar:

- impetigo we beýleki deri infeksiýalary (sah. 202);
- mör-möjekleriň çakmagy ýa gijilewük (sah. 199);
- erbet gan aýlanyşygy zerarly ýüze çykýan ýaralar we deri ýaralary (sah. 213)
- deriň rak keseli (sah. 211);
- kăwagt heywere keseli (sah. 191) ýa-da deri inçekeseli (sah. 212).

ÇAĞA HEÝWERE KESELI
BILEN DÄL-DE, IMPETIGO
BILEN KESELLÄPDİR.

GYZDYRDYJY HÄSİYETLI KESELLERİŇ ARASYNDAKY BULAM-BUJARLYK

Ispan ady: **LA FIEBRE (GYZDYRMA)**

Siziň ýaşayan ýeriňizdäki ady: _____

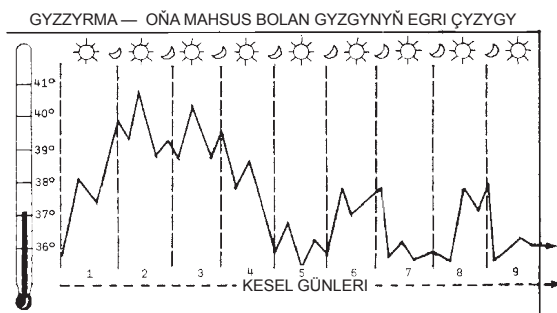
Gyzdyrma – bu adaty beden temperaturasynyň ýokarlanmasy. Emma Latyn Amerikasyn-da gyzgyny ýokary galýan howply keselleriň birnäçesini la fiebre ýa “gyzdyrma” diýip atlandyýarlar. Şu keselleriň öňüni almak ýa-da oňat bejermek üçin olary biri-birinden nädip tapawutlandyrmalydygyny bilmeli.

Gyzdyrmaly bolýan ýiti keselleriň birnäçesini mysal getireli. Suratlarda keselleriň hersine mahsus bolan **gyzgynyň egri çyzyklary** (gyzgynyň galşy we pese düşüşi) görkezilen.

Gyzdyrma (malyariya) (sah. 186)

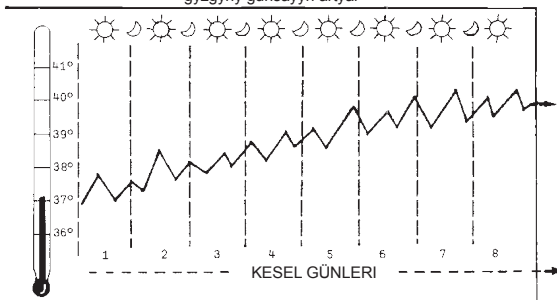
Kesel umumy ysgynsyzlykdan, üşütmeden we gyzdyrmadan başlanýar. Gyzgyn birnäçe günläp dowam edip bilýär: gyzgyn ýokary galanda, adam üşüdüýär, gyzgyn pese düşende, derleýär. Soňra her iki ýa üç günden adam ýene-de birnäçe sagadyň dowamynda gyzdyrýar. Galan günler adamyň özüni düýşy erbet däl.

Garyn garahassalygy (sah. 188)

Sowuklama ýaly başlaýar, gyzgyn günsaýyn az-azdan artýar. Damar urmasy haýal (rahat). Käwagt içgeçme bolýar we organizm köp suwuklyk ýitirýär. Sandyrama we samrama bolýar. Adamyň ýagdaýy pes.

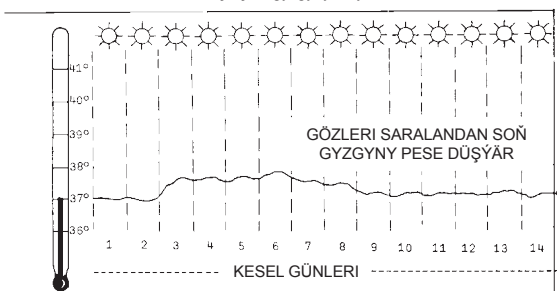
GARYN GARAHASSALYGY — OŇA MAHSUS BOLAN GYZGYNÝŇ EGRI ÇYZGY
gyzgyny günsaýyn artýar

Örgünli garahassalyk (sah. 190)

Garyn garahassalygyna meňzeýär. Örgün gyzamykdaky ýaly, ýöne owunjak gögermeler hem bolýar.

SARY GETIRME — OŇA MAHSUS BOLAN GYZGYNÝŇ EGRI ÇYZGY
adatça çala gyzgyny bolýar

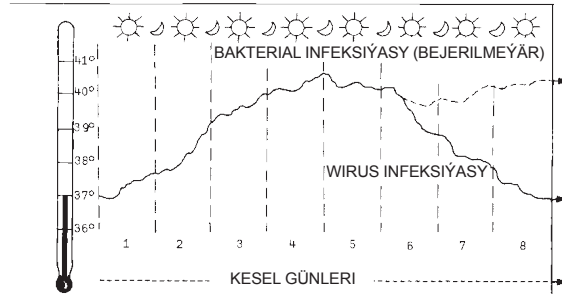
Sary getirme (sah. 172)

Adamyň işdäsi kesilýär. Onuň hiç zat iýip-içesi gelenok. Ýuregi bulanýar. Derisi we gözleri saralýar. Peşewi goýy sary ýa goňur reňkli, täredi agymtyl bolýar. Bagry ulalýar we agyry peýda bolýar. Çalaja gyzdyrýar. Adam örän ysgynsyz bolýar.

Öýken sowuklamasy (pnewmoniya) (sah. 171)

Adam ýgy-ýgydan ýüzleý dem alýar. Gyzgyny çalt galýar. Ýaşylmytk-sary ýa ganly gakylykly üsgürýär. Gursagynda agyry bolup bilýär. Adamyň haly pes.

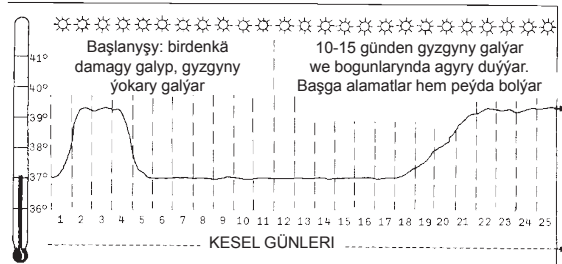
ÖYKEN SOWUKLAMASY — OŇA MAHSUS BOLAN GYZGYNÝŇ EGRI ÇYZYGY

Bogun guragyrysy (sah. 310)

Köplenç çagalarda we ýetginjeklerde bolýar. Olaryň bogunlarynda agyry peýda bolýar. Gyzgyny ýokary galýar. Köplenç anginadan (basykdan) soň peýda bolýar. Gursagynda demgysmaly agyrynyň bolmagy mümkin. El-aýagyna diýen etdirip bilenok.

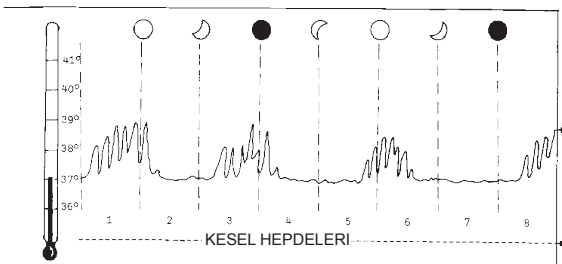
BOGUN GURAGYRYSY — OŇA MAHSUS BOLAN GYZGYNÝŇ EGRI ÇYZYGY

Brusellýoz (tolkunlaýyn gyzzyrma, malta gyzzyrmasy) (sah. 188)

Kesel ýadawlykdan, kellagrydan we süňk agyrysyndan haýallyk bilen başlanýar. Adam esasan hem gijelerine gyzdyrýar, ony der basýar. Gyzgyny aşak düşýär, emma birnäçe günden ýene-de gaýtalanýar. Bu birnäçe aýlap ýa ýyllap dowam edip bilýär.

BRUSELLÝOZ — OŇA MAHSUS BOLAN GYZGYNÝŇ EGRI ÇYZYGY
Gyzgyn tolkunlaýyn bolýar. Gündiz ýokary galyp, gije peselýär.

Çaga dogandan soň tutýan ysytma (sah. 276)

Çaga doglan gününüň ertesi ýa birnäçe günden başlanýar. Çala gyzgyndan başlanyp, soňabaka gyzgyny artýar. Jynshanadan erbet ysly bölünip çykmalar bolýar. Agyry we käwagt gan akması bolýar.

ÇAGA DOGANDAN SOŇ TUTÝAN YSYTMA
OŇA MAHSUS BOLAN GYZGYNÝŇ EGRI ÇYZYGY

Şu keselleriň ählisi howpludyr. Ýokarda aýdylanlara goşup, şular ýaly alamatlary bolup, gyzdyrdýan başga-da ençeme howply keselleriň (aýratyn-da tropiki ýurtlarda) bardygyny aýdyp geçmeli. Bu keselleriň her biri barada aýratynlykda gürrüň bermek aňsat däl. Olaryň köpüsi agyrdyr we örän howpludyr. Mümkin bolan ýagdaýynda lukmançylyk kömegine ýüz tutuň.